

**You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Dramowa interpretacja fragmentów „Dzienników gwiazdowych” Stanisława Lema „Wędrówka z Ijonem Tichym na obce planety”

Author: Eugeniusz Szymik

Citation style: Szymik Eugeniusz. (2013). Dramowa interpretacja fragmentów „Dzienników gwiazdowych” Stanisława Lema „Wędrówka z Ijonem Tichym na obce planety” W: B. Niesporek-Szamburska, M. Wójcik-Dudek (red.), „Nowe opisanie świata : literatura i sztuka dla dzieci i młodzieży w kręgach oddziaływań” (s. 553-558). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Eugeniusz Szymik

Dramowa interpretacja
fragmentów *Dzienników gwiazdowych*
Stanisława Lema
Wędrówka z Ijonem Tichym na obce planety

Twórczość Stanisława Lema, najwybitniejszego polskiego pisarza gatunku *science fiction*, sytuuje się wprawdzie w literaturze wysokiej, jednakże szeroki krąg czytelników oraz ogromna poczytność jego utworów w kraju i za granicą sprawiają, że można go również uznać za przedstawiciela literatury popularnej.

Moją propozycją lekturową, zawartą w podstawie programowej z języka polskiego dla III etapu edukacyjnego, czyli gimnazjum, są fragmenty opowiadań z tomu *Dzienniki gwiazdowe* Lema, które stawiając odbiorcy wiele pytań filozoficznych, wykraczają poza tradycyjne tematy literatury popularnej. Lem ukazuje w nich samotność człowieka w obliczu potęgi kosmosu.

W trakcie lekcji literackich poświęconych analizie i interpretacji fragmentów tegoż dzieła literackiego pod kątem odczytania znaczeń ukrytych (niedosłownych), odtworzenia relacji między bohaterami i werbalizacji wniosków płynących z analizy nauczyciel powinien zachęcać uczniów do twórczego przełamywania schematycznego i rutynowego podejścia do tekstu literackiego przez pobudzanie wyobraźni i aktywności młodzieży, np. za pomocą technik dramatycznych.

Podkreślam, że w mojej wypowiedzi nie omawiam teorii dramy¹, teoria ta bowiem jest znana, lecz chcę pokazać swój scenariusz zajęć i przykładowe realizacje, czyli nawiązuję do własnych doświadczeń (jako refleksyjny praktyk²).

Dzieje oraz zdarzenia, które wspomina bohater, a zarazem narrator, odbywający podróż międzyplanetarną, można przybliżyć gimnazjalistom w sposób niekonwencjonalny, korzystając z różnorodnych technik dramatycznych, takich jak pomniki indywidualne i grupowe, *role play* („wejście w rolę”, „bycie w roli”³), wywiad⁴, rysunki i komentarze do nich.

Z uwagi na to, że moi uczniowie po raz pierwszy mieli możliwość zetknięcia się z elementami technik dramatycznych, proponuję im przebieg zajęć według ustalonego scenariusza.

A oto szczegółowy opis lekcji z zastosowaniem technik dramatycznych: pomników indywidualnych i grupowych, *role play* („wejścia w rolę”), wywiadu z bohaterem literackim, rysunku. Lekcję tę przeprowadziłem w klasie III gimnazjum (lekcja na temat: *Wędrowka z Ijonem Tichym na obce planety*). Zajęcia dramatyczne były jednym elementem z cyklu lekcji poświęconych analizie utworu S. Lema. Relacjonuję przebieg lekcji, którą prowadziłem (dlatego relacja w 1. osobie lp.).

¹ Por. obszerną literaturę na ten temat: A. DZIEDZIC, J. PICHALSKA, E. ŚWIDERSKA: *Drama na lekcjach języka polskiego w szkole średniej*. Warszawa 1992; H. MACHULSKA, A. PRUSZKOWSKA, J. TATAROWICZ: *Drama w szkole podstawowej. Lekcje języka polskiego w klasach 4–6*. Warszawa 1997; E. OGŁOZA, E. POLAŃSKI, E. SZYMIK: *Drama na lekcjach języka polskiego w klasach IV–VIII*. Kielce 1997; K. PANKOWSKA: *Pedagogika dramy. Teoria i praktyka*. Warszawa 2000; E. SZYMIK: *Drama w nauczaniu języka polskiego*. Kraków 2011; B. WAY: *Drama w wychowaniu dzieci i młodzieży*. Warszawa 1990.

² Terminu tego używa M. TARASZKIEWICZ, autorka książki *Jak uczyć lepiej? Czyli refleksyjny praktyk w działaniu*. Warszawa 1999 (rozdział 2. *Notes refleksyjnego praktyka*), s. 19 i następne.

³ Technika „wejścia w rolę” polega na tym, że uczeń wciela się w postać literacką i przejmuje jej sposób myślenia, empatycznie wczuwa się w nią, budując w ten sposób emocjonalny związek z bohaterem. Uczeń, „będąc w roli”, ma możliwość identyfikowania się z innymi osobami, bezpośredniego doświadczania danej sytuacji, spojrzenia na nią z innego, niż własny, punktu widzenia, dzięki czemu rozwija umiejętność rozwiązywania problemów, podejmowania decyzji i formułowania własnych sądów. A zatem uczeń, wchodząc w rolę bohatera literackiego, zna jego wady i zalety, musi się jednak zmierzyć z własnymi emocjami, towarzyszącymi kreowaniu roli. Do tego niezbędne są empatia i zrozumienie motywacji działania postaci literackiej. Będąc w roli, uczeń odwołuje się również do własnych doświadczeń życiowych, tym samym zyskuje wyższą świadomość motywacji podejmowanych wyborów, sposobu myślenia i postępowania.

⁴ Szerzej ten temat omówiłem w książce *Drama w nauczaniu...*, s. 31–32.

Stanisław Lem: *Dzienniki gwiazdowe. (Podróż czternasta)* —
klasa III

W ogniwie wstępnym lekcji w ramach ćwiczeń odpężających zaproponowałem budowanie pomników indywidualnych. Uczniowie ustawili się w dwóch równoległych rzędach. Na hasło podane przeze mnie reagowali naprzemiennie.

Oto przykłady haseł (pojęć), które posłużyły do budowania pomników indywidualnych: **odwaga**, **optymista**, **samotność**, **marzyciel**.

Uczestnicy spotkania dramowego interpretowali cechy poszczególnych pomników, oceniali dokonania kolegów, motywowali swoją opinię.

W ogniwie centralnym lekcji wprowadziłem inne ćwiczenie dramowe: budowanie pomników grupowych⁵, ilustrujących konkretny fragment opowiadania Lema. Poszczególne grupy nie ujawniły swych zamierzeń do momentu prezentacji pomników. Podczas prezentacji pozostałe zespoły starały się odgadnąć sens przedstawionych obrazów.

I grupa: Przygotowania Tichego do podróży gwiazdowej.

II grupa: Czytanie artykułów encyklopedycznych na temat Enteropii.

III grupa: Zatrzymanie się Tichego na Strogłonie w celu zatankowania paliwa.

Zauważyłem, że w trakcie opisywania pomników uczniowie werbalizowali przeżycia, korzystali z bogatego zasobu słownictwa. Ponieważ ten fragment lekcji wiązał się z problemami prezentowanymi w dalszym jej przebiegu, stanowił przygotowanie do grania roli i analizy problemu. Uświadomił także uczniom doskonałość ciała jako instrumentu przekazywania odpowiednich treści.

Z kolei zaproponowałem uczniom spotkanie z bohaterem opowiadania. Po wyrażeniu zgody przez całą klasę wybrany uczeń wcielił się w rolę Tichego i opowiedział o swej wędrówce na planetę Entropię oraz o spotkaniu z mieszkańcami tej planety.

⁵ Budowanie pomników polega na pracy zbiorowej ukierunkowanej poleceniem nauczyciela. Zadania zbudowania pomników grupowych zawsze przygotowuję wcześniej i zapisuję na karteczkach. Każda z grup otrzymuje kartkę z poleceniem związanym zazwyczaj z konkretnym fragmentem książki. Zadaniem uczniów budujących pomnik jest ukazanie za pomocą ekspresji ciała, ale w sposób statyczny (pomnik nie może się ruszać) określonej sytuacji z omawianego utworu. Pomocne w odgadnięciu sensu obrazów dla uczniów, którzy są poza rolą, wydają się skierowane do nich pytania, typu: *Czy ten obraz jest dla was czytelny? Co przedstawia? Czy domyślacie się, jakie poszczególne role przydzielili sobie wasi koledzy i koleżanki? Kto jest kim w tej scenie? Jaki to fragment omawianego tekstu (np. początkowy czy końcowy)? Kto może nam go opowiedzieć?*

A oto przykładowy monolog ucznia:

Nazywam się Ijon Tichy. Z natury jestem ciekawy świata, dlatego też lubię podróżować, poznawać nowe zakątki, odległe planety i ich mieszkańców.

Chciałbym opowiedzieć wam o tym, co przytrafiło się mi na planecie Enteropii, na którą udałem się w kolejną podróż. Na planecie znajdują się wspaniałe, kielichowate budowle, połyskujące różnokolorowymi światelkami. Enteropia zamieszkiwana była przez nietypowych mieszkańców – Ardrytów, którzy przyczepiają się przylgami do sufitu, a w razie potrzeby opuszczają się w dół. Wyrażają uczucia zmianą barwy oświetlenia, np. zieleń stanowi odpowiednik uśmiechu, pomarańczowy kolor – gniewu. Wyżsi funkcjonariusze państwowi świecą intensywniej, przypinając świetlne ordery. Ardryci tańczą – tocząc się, natomiast gdy zabije ich meteor, odtwarzani są z własnej rezerwy. Za wszelką cenę chciałem zobaczyć kurdli i dowiedzieć się, co to są sepulki. Nie wszystkie tajemnice zostały mi wyjawione. W pewnej chwili, podczas przedstawienia teatralnego, zostałem zabity przez strum, czyli opad meteorów z kosmosu; zostałem jednak zregenerowany, podobnie jak mieszkańcy Ardryci. Na planecie występuje więc zjawisko regeneracji, nieznane na Ziemi. Było ono szokujące, na przykład z paczki części zamiennych wyglądało żywe oko, dostarczone przez specjalnych wózków na zamówienie, czyli regeneracja była niemal czynnością czysto techniczną, jak wywóz śmieci na Ziemi.

Wróciłem jednak na Ziemię, gdyż nie mogłem się dostosować do sposobu życia Ardrytów.

Dalszym etapem zajęć było przeprowadzenie wywiadu z bohaterem. Uczeń będący w roli udzielał odpowiedzi na pytania kolegów.

Oto przykłady pytań stawianych na omawianej lekcji:

- Jak tłumaczyłeś sobie zachowanie Ardrytów?
- Czym dla ciebie była wędrówka na obce planety?
- Jaki obraz nieznanomym został ci w pamięci?
- Co cię najbardziej zaskoczyło?
- Dlaczego powróciłeś na Ziemię?
- Co robiłeś w przeszłości?
- Co mógłbyś powiedzieć na temat roli uczucia i rozsądku w życiu człowieka? Jak sformułowałbyś założenia twojej filozofii życiowej?

Dostrzegłem, że technika wywiadu nie tylko rozwijała myślenie, wyobraźnię i stanowiła okazję do ćwiczeń w mówieniu, lecz także pogłębiła

interpretację tekstu ze względu na osobiste zaangażowanie ucznia, który musiał wykazać się znajomością treści lektury i przy okazji, kreując postać, przygotować własną wypowiedź na podstawie tekstu literackiego. Młodzież zadawała różnorakie pytania, ważne i mniej ważne, jednakże wszystkie przyczyniały się do wielostronnego scharakteryzowania bohatera, jego psychiki i motywów postępowania.

Warto nadmienić, że jako nauczyciel, byłem jednym z uczestników prowadzonej rozmowy, a zatem miałem możliwość ingerencji, mogłem korygować nieścisłości wynikające z błędnej interpretacji tekstu lub niedokładnej znajomości lektury.

W ogniwie końcowym lekcji nastąpiło pożegnanie bohatera i wyprowadzenie go z roli. Ten fragment lekcji sprzyjał dyskusji wokół postawionego problemu. Zadałem uczniom następujące pytania⁶:

- Czy przeprowadzony wywiad pozwolił wam lepiej zrozumieć postępowanie bohatera opowiadania fantastycznonaukowego?
- Jak każdy z nas zachowałby się w sytuacji Tichego?
- Czy postać Tichego (kosmicznego podróżnika) jest potrzebna w dzisiejszym społeczeństwie?

W dalszej kolejności poleciłem uczniom wykonanie pracy domowej na temat: *Narysuj, jak sobie wyobrażasz wygląd i zachowanie mieszkańca Enteropii*.

Działania przekładowe wymagały uważnej lektury tekstu, w sposób holistyczny wpływając na rozwój dziecka, stymulowały jego wrażliwość estetyczną i artystyczną. Na następnej lekcji uczniowie „opowiadali” o swoim dziele, a tym samym pobudzali swoją aktywność lingwistyczną. W ten sposób pośrednio interpretowali utwór i doskonalili warstwę językową, rozwijali czynne słownictwo.

Nie ulega wątpliwości, że zajęcia dramowe z wykorzystaniem technik dramowych: pomników indywidualnych i grupowych, żywych obrazów, *role play* („wejścia w rolę”), wywiadu i rysunku pomogły uczniom w głębszym zrozumieniu postaci bohatera. Niejednokrotnie podczas dyskusji uczniowie odkrywali motywy oraz przyczyny postępowania ukazanej postaci. Okazuje się, że drama ułatwiła zarówno przeżycie lektury, jak i zrozumienie problemów, z którymi starał się uporać bohater opowiadania Lema.

Natomiast moja rola była zupełnie inna niż w tradycyjnej lekcji. Jako nauczyciel polonista, zachęcałem uczniów do pozawerbalnych i werbalnych zachowań. Uczeń, chcąc wziąć aktywny udział w zajęciach dramowych, musiał wcześniej dokładnie poznać tekst literacki, spróbować określić cechy charakteru omawianej postaci i zrozumieć motywy jej działania. Przeprowadzona lekcja utwierdziła mnie w przekonaniu, że drama anga-

⁶ Uczniowie uczyli się logiczności skojarzeń oraz właściwego formułowania wniosków.

żowała ich nie tylko emocjonalnie, lecz także intelektualnie. Jako entuzjasta dramy, uważam, że na takich lekcjach nie ma monotonii, nie są one schematyczne.

W kontekście omawianego utworu unaocznilem uczniom, że rzeczywistość *science fiction* wykracza wprawdzie poza granice ludzkiego poznania, ale nie traci związku ze światem rzeczywistym. Opowieści fantastycznonaukowe oparte są na założeniu, że wszystko, co dzieje się w opisywanym świecie, można wyjaśnić zgodnie z prawami nauki.

Eugeniusz Szymik

Drama interpretation of fragments of Stanisław Lem's *Dzienniki gwiazdowe*
Wandering with father Ijon Tichy to alien planets

Summary

The article presents a suggestion of drama activities on lessons concerning literary and cultural education, during the discussion of Stanisław Lem's *Dzienniki gwiazdowe* ("The Star Diaries") using drama techniques based on the word (performing the role, an interview with the literary character).

In the article, drama is introduced as a method that releases student's creative expression and helps him better understand the literary text and make questions for the interview.

Эугениуш Шимик

Драматическая интерпретация фрагментов *Звездных дневников* С. Лема
Путешествие с Йионом Тихим на чужие планеты

Резюме

В статье представлено предложение драматических занятий на уроках по литературно-культурному формированию личности в польской гимназии, втором трехлетнем этапе обучения, во время работы над фрагментами *Звездных дневников* С. Лема, с использованием драматических техник, основанных на слове (вхождение в роль, а также интервью с литературным героем).

Специфику статьи составляет приближение драмы как метода, опирающегося на высвобождение творческой экспрессии ученика, что позволяет ему лучше понять рассматриваемый художественный текст и придумать вопросы для интервью.